

УДК 001(477) (092 Треус)
<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2021-23/12>

Н.І. Ясинецька

*Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН
вул. Паркова, 15, смт Асканія-Нова, Каховський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна
e-mail: nyasenetska@gmail.com
orcid: 0000-0001-7739-6945*

ВНЕСОК В.Д. ТРЕУСА В РОЗВИТОК ОРНИТОЛОГІЧНИХ ТА ТЕРІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

ВНЕСОК В.Д. ТРЕУСА В РОЗВИТОК ОРНИТОЛОГІЧНИХ ТА ТЕРІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ). Н.І. Ясинецька. – Стаття про видатного орнітолога і теріолога, дослідника тварин зоопарку "Асканія-Нова", випускника 1948 року Харківського державного університету за спеціальністю "біолог-зоолог", який почав наукову діяльність у Всесоюзному інституті акліматизації та гібридизації тварин "Асканія-Нова". Протягом 1952–1955 рр. працював у Приоксько-Терасному і Астраханському заповідниках, 1956–1975 рр. – в Українському науково-дослідному інституті тваринництва степових районів "Асканія-Нова", де на базі зоопарку зібрав та узагальнив унікальний матеріал з акліматизації диких птахів та копитних. Доктор біологічних наук з 1966 р. Опублікував 135 наукових та науково-популярних праць, у т.ч. 2 монографії. Зробив значний внесок в розвиток орнітології, теріології, розведення та одомашнення диких тварин.

ВКЛАД В.Д. ТРЕУСА В РАЗВИТИЕ ОРНИТОЛОГИЧЕСКИХ И ТЕРИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ (К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ). Н.И. Ясинецкая. – Стаття о выдающемся орнитологе и териологе, исследователе животных зоопарка "Асканія-Нова", выпускника 1948 года Харьковского государственного университета по специальности "биолог-зоолог", начавшего трудовую деятельность во Всесоюзном институте акклиматизации и гибридизации животных "Асканія-Нова". На протяжении 1952–1955 гг. работал в Приокско-Террасном и Астраханском заповедниках, 1956–1975 гг. – в Украинском научно-исследовательском институте животноводства степных районов "Асканія-Нова", где на базе зоопарка собрал и обобщил уникальный материал по акклиматизации диких птиц и копытных. С 1966 г. доктор биологических наук. Опубликовал 135 научных и научно-популярных работ, в т.ч. 2 монографии. Сделал значительный вклад в развитие орнитологии, териологии, разведение и одомашнивание диких животных.

CONTRIBUTION OF V.D. TREUS TO THE DEVELOPMENT OF ORNITHOLOGICAL AND THERIOLOGICAL RESEARCHES (TO THE 100TH ANNIVERSARY FROM BIRTH). N.I. Yasynetska. – An article about an outstanding ornithologist and theriologist, animal researcher of the Askania-Nova zoo, a graduate 1948 of Kharkiv State University with a degree in biologist-zoologist, who began his career at the All-Union Institute of Acclimatization and Hybridization of Animals "Askania-Nova". During 1952–1955 he worked in the Prioksko-Terrasny and Astrakhan reserves, 1956–1975 – in the Ukrainian Scientific Research Institute of Animal Husbandry of the Steppe Regions "Askania-Nova", where on the basis of the zoo he collected and generalized unique material on the acclimatization of wild birds and ungulates. He has been Doctor of Biological Sciences since 1966. Published 135 scientific and popular scientific works, including 2 monographs. He made a significant contribution to the development of ornithology, theriology, breeding and domestication of wild animals.

Володимир Данилович Треус (рис. 1) народився 7 вересня 1921 року в с. Нижні Млини Полтавської області в родині селян (рис. 2). До Жовтневої революції його батько, Данило Іванович, наймитував, а після був одним з організаторів кооперативної артілі, перетвореної пізніше в колгосп. Протягом 1930–1956 рр. він працював головою цього колгоспу, за винятком двох років евакуації у Саратовську область, де теж був головою колгоспу в одному з районів. Володимир Данилович у 1939 році закінчив I Полтавську середню школу і восени цього року був зарахований курсантом 1-го Київського артилерійського училища, яке не закінчив за станом здоров'я.

Рис. 1. Портрет В.Д. Треуса 1960-тих років (фото з сімейного архіву)

Рис. 2. В.Д. Треус з матір'ю Євдокією Павлівною (фото з сімейного архіву)

У 1943 році був звільнений від військової служби через хворобу серця, сформовану періодичними рецидивами гострого суглобового ревматизму. Після лікування у Саратовському госпіталі у 1943 році вступив до біологічного факультету Саратовського державного університету, а весною 1944 року як комсорг ЛКСМУ був переведений на біофак Харківського державного університету ім. О.М. Горького. Закінчивши навчання у 1948 році, отримав спеціальність "біолог-зоолог" і призначення до Всесоюзного інституту акліматизації та гібридизації тварин "Асканія-Нова".

Володимир Данилович розпочав працювати в Асканії-Нова на посаді молодшого наукового співробітника, де започаткував декілька напрямків орнітологічних досліджень: підгодівля та охорона осілих, пролітних, зимуючих птахів; приваблення місцевих дуплогніздників; введення нових видів авіфауни до парків Асканії-Нова та ін. У травні 1949 року був зарахований до аспірантури цього інституту. Саме в Асканії-Нова відбулося формування кола його інтересів як орнітолога, теріолога та природоохоронця. Під час навчання в аспірантурі дослідив авіфауну заповідника "Асканія-Нова" та підготував кандидатську дисертацію "Птицы района Аскания-Нова и методы их привлечения" (Треус, 1952), яку успішно захистив 22 жовтня 1952 року (протокол №15) на Раді Харківського державного університету ім. О.М. Горького, отримавши вчений ступінь кандидата біологічних наук ("Диплом кандидата наук МКД №08666. Москва. 14 марта 1953 г. Высшая Аттестационная Комиссия Министерства Высшего образования СССР").

Надалі Володимир Данилович працював в системі Головного управління по заповідниках та мисливському господарству Міністерства сільського господарства СРСР: близько року (1952–1953 рр.) заступником директора з наукової роботи Приоксько-Терасного державного заповідника, три роки (1953–1955 рр.) – старшим науковим співробітником Астраханського державного заповідника (рис. 3). Обіймаючи першу посаду, протягом року займався збором інформації про гніздування в Асканії-Нова переселених мухоловок строкатих *Ficedula hypoleuca*, кільцював птахів та

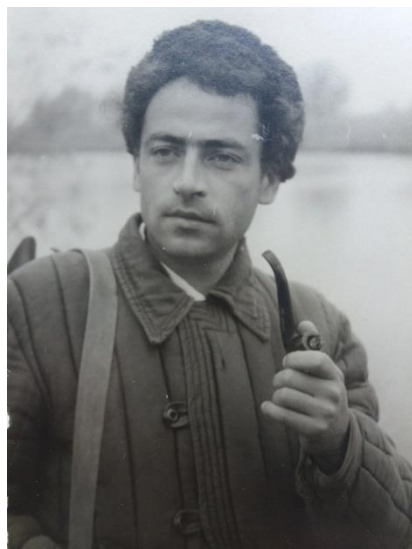

Рис. 3. В Астраханському заповіднику (фото з архіву)

досліджував годування пташенят. На час переведення на посаду старшого наукового співробітника – орнітолога Астраханського державного заповідника він мав 4 публікації, з них путівник по зоологічному та ботанічному парках в Асканії-Нова (Треус, Каплуновская, 1952; Треус, 1954; Треус, Успенский, 1954). Тут Володимир Данилович пропрацював 3 роки: підготував матеріал "Изучение питания грача в дельте реки Волги", виконував дослідження за темою "Сезонные размещения и миграции уток (серая утка и широконоска) по данным кольцевания" та займався кільцюванням птахів, а поза планом редагував "Летопись природы Астраханского государственного заповедника" за 1954 р. (Владимир ..., 2019. с. 73). Під приводом скорочення орнітологічної тематики директор заповідника у 1955 році звільнив В.Д. Треуса з посади, з чим не погодилась наукова рада установи (протокол №11), яка порушила клопотання до Головного управління по заповідникам та національним паркам про скасування наказу або відтермінування звільнення до кінця польового сезону. Однак, через непорозуміння з директором заповідника, Володимир Данилович у липні 1955 року повернувся до Асканії-Нова. З ним поїхала його дружина Скокова Надія Миколаївна, яка чотири роки пропрацювала в Астраханському державному заповіднику, зустрівши тут свого майбутнього чоловіка та батька дочки Софії Володимирівни Треус (Надежда ..., 2019. с. 71), яка народилась в Асканії-Нова. Однак цей шлюб не був вдалим. Володимир Данилович був тричі одружений; в кожному шлюбі народжувалась донька. Згодом, вже після смерті талановитого батька, сестри познайомились і часто спілкувались. Останньою дружиною була Маршида Юнусівна Треус, яка пліч-о-пліч працювала разом з чоловіком та після його смерті очолила відділ зоопарку.

З липня до серпня 1956 року В.Д. Треус працював старшим науковим співробітником зоопарку "Асканія-Нова", з серпня 1956 до травня 1957 р. – в.о. завідувача відділу акліматизації та гібридизації тварин (одна із назв "відділ зоопарку"), а з травня 1957 до травня 1975 року – зав. цим же відділом Українського ордена Трудового Червоного Прапора науково-дослідного інституту тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова". Працюючи на посаді завідувача відділом, В.Д. Треус значно розширив напрямки своїх наукових інтересів. В автобіографії від 18 липня 1958 року він акцентує увагу на тому, що *"В университете специализировался как биолог-зоолог широкого профиля, в аспирантуре – как орнитолог. Последние годы занимаюсь разработкой проблем отдаленной гибридизации животных, являясь также руководителем темы по акклиматизации ценных копытных и птиц"*. Відповідно до тематичного плану зоопарку "Асканія-Нова" В.Д. Треус разом з Г.О. Успенським з 1948 року проводить досліди з розробки активних методів приваблення корисних птахів. Дослідники консультувались з відомими вченими І.Б. Волчанецьким і С.І. Медведєвим, професорами Харківського державного університету, та П.О. Мантейфелем, професором Московського пухово-хутряного інституту. Комах, якими годувались птахи, визначав С.І. Медведєв. Було задіяно три напрямки орнітологічних досліджень, про які згадано вище. За цією тематикою В.Д. Треусом одноосібно і у співавторстві опубліковано низку статей (Треус, 1952, 1954; Треус, Успенский, 1954, 1956; Успенский, Треус, 1959; Андриевский, Треус, 1962, 1963а, б). Поступово в коло дослідних видів додаються і безкілеві птахи: розпочато дослідження біологічних особливостей страуса африканського, ему, нанду (Треус, 1960, 1961б). Спільно з Є.П. Стекленовим у 1958–1960 роках Володимир Данилович проводить серію дослідів з віддаленої гібридизації кілегрудих птахів, в яких було з'ясовано заплідненість та результати інкубації яєць, отриманих при схрещуванні різних видів у восьми комбінаціях (фазан х цесарка, курка х фазан, курка х цесарка та ін.), розвиток ембріонів, показники виводимості пташенят, вагу гібридів (Стеклєнев, Треус, 1963). Виконано дослідження з гібридизації мускусної та свійської качок, вивчено динаміку живої ваги, розвиток статевих органів і сперматогенез отриманих гібридів (Треус, Стеклєнев, 1959; Треус и др., 1963). При проведенні дослідів використовували природне та штучне запліднення. На той час перед науковцями стояли як практичні, так і теоретичні питання щодо виявлення і подолання бар'єрів віддаленої гібридизації. Для цього проводили гібридизацію зайця-русака зі свійським кролем (Треус, Стеклєнов, 1961; Треус, Стеклєнев, 1961б), канни з ВРХ (Треус, Стеклєнев, 1958, 1960б), бізона з яком (Треус, Стеклєнев, 1961а) та досліджували гібридів інших комбінацій копитних (Треус, Стеклєнов, 1960а; Треус, Стеклєнов, Лобанов,

1968, 1971). Разом з тим, як керівник наукової теми, В.Д. Треус організовує проведення дослідів з акліматизації та одомашнення копитних (Треус, 1961а, 1964; Треус, Кравченко, 1963, 1967; Треус, Лобанов, 1963а, б, 1964, 1967, 1968; Банников, Лобанов, Треус, 1964). У відділі разом з Володимиром Даниловичем працювало багато відомих орнітологів і теріологів: В.М. Зубко, М.В. Бевольська, М.В. Лобанов, Є.П. Стекленев, М.Ю. Треус. Науково-практична діяльність була спрямована на розведення диких птахів та копитних, впровадження в практику наукових досягнень, що було відповідно на вимоги до зоологічної та сільськогосподарської науки в Асканії-Нова (Андрієвський, Треус, 1965). Досліди проводилися не тільки зі схрещування великої рогатої худоби з канною (Треус, Стекленев, 1958, 1960б), але й з одомашнення і роздою цього дикого виду антилоп (Треус, 1966; Треус, Лобанов, Треус, 1971, 1974; Треус, 1979). На базі зоопарку Маршидою Юнусівною Треус було проведено дослідження за темою "Приручение молодняка как основной метод одомашнивания антилопы канна (*Taurotragus oryx* Pall.) в Аскании-Нова" та 21 червня 1974 року захищено дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук за спеціальністю 06.02.04. – "частная зоотехния" на засіданні вченої ради сільськогосподарського факультету Університету дружби народів ім. Патріса Лумумби (м. Москва). Ще одна дисертація "Развитие и воспроизводительная способность антилопы канна при акклиматизации её в условиях Аскании-Нова" на здобуття вченого ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.08 – "зоология" захищена Валентиною Миколаївною Зубко у 1980 році на засіданні спеціалізованої ради Інституту еволюційної морфології та екології тварин ім. О.М. Сєверцова АН СРСР.

В.Д. Треусом було здійснено аналіз результатів завезення до зоопарку "Асканія-Нова" диких видів тварин, особливостей їх відтворення, поведінки, віддаленої гібридизації. Перші узагальнення результатів досліджень в Асканії-Нова ним підготовлено через 7 років від початку роботи у відділі (Салганский и др., 1963). Остаточні підсумки наукового аналізу Володимир Данилович наводить у праці "80-летний опыт культурного освоения животных в зоопарке "Аскания-Нова", яку захищає та отримує вчений ступінь доктора біологічних наук ("Решение ВАК от 16 апреля 1966 г., протокол №20. Диплом доктора наук МБД №000637. Москва. 4 июля 1966 г. Высшая Аттестационная Комиссия Министерства Высшего и среднего специального образования СССР"). Невдовзі видає її монографічний варіант (Треус, 1968).

В.Д. Треус багато уваги приділяв не тільки питанням гібридизації (Треус, Стекленев, 1960а; Треус, Лобанов, 1968; Треус, Стекленев, Лобанов, 1968; Треус, Стекленев, Лобанов, 1970), акліматизації та одомашнення (Треус, 1966; Треус, Лобанов, Треус, 1971, 1974), але й збереженню таких рідкісних видів тварин, як кінь Пржевальського, кулан туркменський, бантенг, гвинторогий козел та ін. (Треус, 1962; Треус, Лобанов, 1963а, б; 1970а, б, 1972а, б, 1974а, б, в, д, 1975а, б, 1976а, б; Банников, Лобанов, Треус, 1964; Андрієвський, Лобанов, Треус, 1965; Лобанов, Треус, 1970, 1971, 1974, 1975, 1977, 1978). Аналіз бібліографічного спадку показує, що результати досліджень були оприлюднені на конференціях, з'їздах, симпозіумах і нарадах з орнітології (Львів, 1972), зоології (Алма-Ата, 1963), теріології (Москва, 1974), фізіології (Боровськ, 1963), гібридизації (Кишинів, 1959), генетики (Київ, 1971), екології (Лондон, 1966; Москва, 1972, 1975), охорони природи (Кишинів, 1965; Берлін, 1965) та опубліковано 133 наукові і науково-популярні статті, тези, матеріали конференцій.

В.Д. Треус двічі був у службових відрядженнях за кордоном, де взяв участь у міжнародній науковій конференції у 1965 році у Берліні (Німецька Демократична Республіка), ознайомився з Будапештським зоопарком та заповідниками Угорщини у 1969 році. На той час науковці інституту досягли значних успіхів у розведенні безкільових птахів, domestikації антилопи канна (розведення, роздоювання, створення дійного стада) в Асканії-Нова. За участі Володимира Даниловича науковцями відділу зоопарку було створено 24 осередки вільної акліматизації мисливських тварин по всій країні (Треус, Успенский, Лобанов, 1965; Треус, Лобанов, 1968; Ворон, Лобанов, 1975).

Накопичений життєвий досвід і мудрість В.Д. Треуса допомагали його учням досягти нових висот. Перший з учнів – Микола Васильович Лобанов – у лютому 1968 р. захистив кандидатську дисертаційну роботу "Акклиматизация и гибридизация быковых

(Subfamilia BOVINAЕ Gill, 1872) в зоопарке "Асканія-Нова" за спеціальністю 007 – "зоологія" на засіданні вченої ради Одеського університету. В дисертації висвітлено підсумки розведення 14 видів та 29 комбінацій гібридів бикових в Асканії-Нова, охарактеризовано їх біологічні особливості, окремі риси поведінки, досліди з приручення та практичного використання. З 11 статей, представлених на захист здобувачем, 9 були підготовлені в співавторстві з керівником. Раїса Сергіївна Кравченко захистила дисертацію "Изучение биологических особенностей оленей рода CERVUS в условиях юга Украины" та здобула вчений ступінь кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.13 – "фізіологія людини і тварин" на вченій раді Науково-дослідного інституту ордена Трудового Червоного Прапора тваринництва Лісостепу та Полісся УРСР (м. Харків) 14 жовтня 1972 року. Нею досліджено морфологію черепа та рогів гібридного асканійського оленя у порівнянні з вихідними видами, вагу, інтер'єрні та екстер'єрні характеристики, морфологічні і біохімічні показники крові, плодючість, строки вагітності та народження молодняку благородного і плямистого оленів. Результати досліджень були важливими як в подальших наукових дослідженнях, так і для створення мисливських промислових господарств. Останньою ученицею В.Д. Треуса була Маргарита Валентинівна Бевольська, яка підготувала дисертацію "Характеристика периода размножения у нанду при их воспроизводстве в условиях зоопарка "Асканія-Нова" на здобуття вченого ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.08 – "зоологія", яку захистила на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту зоології АН УРСР (м. Київ) 28 грудня 1976 року. В роботі представлено еколого-морфологічні особливості розмноження, штучної інкубації яєць, росту і розвитку молодняку нанду. Розроблені методи знайшли широке використання в зоопарку, а пізніше при створенні страусиних ферм в Україні. Володимир Данилович неодноразово (1966, 1967 рр.) був учасником Виставки досягнень народного господарства (ВДНГ); нагороджений бронзовою медаллю ВДНГ "За успехи в народном хозяйстве СССР" (*Свидетельство № 57529. Постановление комитета совета Выставки достижений народного хозяйства СССР № 16-н от 01.03.1966*).

Одним з важливих напрямів суспільної діяльності науковця стала робота як члена Вченої ради та члена редакційної колегії збірки наукових праць інституту (1960–1975 рр.). "За досягнуті успіхи в розвитку сільськогосподарської науки та високі виробничі показники" 12 травня 1969 року його нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР № 4570. Визнаючи внесок Володимира Даниловича в організацію студентських виробничих практик в Асканії-Нова, ректорат Університету дружби народів імені Патріса Лумумби нагородив його грамотою "За хорошую организацию производственной и преддипломной практики студентов УДН в 1965–1966 учебные годы".

Важливо знати, що В.Д. Треус був активним популяризатором ідей охорони природи, заповідної справи, збереження біорізноманіття, пропагандистом наукових знань. Він вів гурток юних натуралістів, виступав з лекціями та доповідями перед студентами ВНЗ, науковцями, працівниками сільського господарства. Для учнів середньої школи написав книгу "Лагенария. Рассказ о чудесной кубышке" (Треус, 1959), статті для науково-популярних журналів "Природа" (Треус, Лобанов, Андриевский, 1961; Треус, Лобанов, Слесь, 1963), "Охота и охотничье хозяйство" (Лобанов, Треус, 1959; Треус, 1966, 1969), фотоальбоми і брошури про зоопарк та заповідник "Асканія-Нова" (Треус, Каплуновская, 1952; Треус, Крамаренко, 1968; Крутьпорох, Треус, Крамаренко, 1972). Правління Херсонського обласного відділення Товариства поширення політичних і наукових знань Української РСР нагородило його Грамотою "За активное участие в пропаганде знаний среди трудящихся" (18 мая 1965, г. Херсон).

Наприкінці 1950-х років в Асканії-Нова "Вновь возродилось, как легендарная птица Феникс из пепла, природоохранное движение". В Д. Треус не лишився осторонь: "В декабре 1960 года новую кампанию за отделение от животноводов начал Владимир Данилович Треус, сменивший в 1956 году Г.А. Успенского, Треус обращается к референту по охране природы при Совнарком УССР М. Пилькевичу. Предложение нового заведующего зоопарком об отделении от животноводов поддерживает институт зоологии АН УССР. Однако Украинская академия сельскохозяйственных наук (академик П. Пишенич-

ний) не захотела обговорювати болючу тему" (Борейко, 2001, с. 131). В 1968 році безпартійного В.Д. Треуса за "популяризацію" засновника ботанічного саду та заповідника Ф.Е. Фальц-Фейна на партійних зборах добре "проработали" і майже зняли з роботи (Владимир ..., 2019, с. 73).

Освіченість, компетентність і величезна працездатність Володимира Даниловича були складовими його успіху та авторитету. Він відрізнявся оригінальним мисленням, був високоерудованим і цікавим співрозмовником. Мав широке коло знайомих серед науковців, природоохоронців, художників, письменників (рис. 4, 5).

Рис. 4. В.Д. Треус в зоопарку біля пам'ятника Чарльзу Дарвіну у 1963 р.

Рис. 5. Володимир Треус (стоїть у центрі) разом із колегами А.П. Харченком та І.В. Андрієвським в зоопарку "Асканія-Нова". 1958 р. Фото з сімейного архіву

Під враженням від спілкування з Володимиром Даниловичем відомий художник-анімалист В.В. Сімонов написав його портрет (рис. 6). На портреті роботи Федора Захарова (рис. 7) Володимир Данилович схожий на поета Олександра Пушкіна, про що йому часто говорили. Анфуса Павлівна Лалазарова (Сенічева) згадує: "Владимир Данилович был хорош собой и знал это. Был хорошо воспитан, чувствовал поэзию, сам писал стихи. По работе мы с ним не сталкивались, общих интересов было мало. Чем он занимался как зоолог-охотовед и орнитолог не знаю. При мне он несколько раз участвовал в учётах и плановых отстрелах сайгаков, привозя и отдавая добытое и выделенное за труд на общий стол сотрудников" (Владимир ..., 2019, с. 73).

Рис. 6. Портрет В.Д. Треуса. Автор В.В. Сімонов, 1962 р.

Рис. 7. Портрет В.Д. Треуса. Автор Ф. Захаров. 1973 р.

Друзі і колеги згадують, що В.Д. Треус був вродливим, артистичною натурою, прекрасно декламував і сам писав вірші.

"Не выплакать горя,
От бед не укрыться.
Грешно и бесплодно,
Но целыми стаями
Белые птицы
Плывут по лазури
Легко и свободно."

В.Д. Треус

Мав почуття гумору і про його жарти лишилися цікаві спогади (Рябко, 2017). Він любив рибалити. Із спогадів дружини М.Ю. Треус (не опубліковане оповідання "Лебединое озеро"): *"Все животные чувствовали себя прекрасно, доверчиво относились к людям и постепенно становились ручными. Самый крупный лебедь с любовью встречал около пруда Владимира – директора зоопарка, и широко раскрыв огромные крылья с громкими криками шёл ему навстречу. Практически каждый вечер после нелёгкого трудового дня Владимир проводил на берегу пруда, расставив удочки и ведя нескончаемые наблюдения за птицами. Часто с ним отдыхала и я, допоздна засиживаясь на этих скамейках, позабыв о книге на коленях. Мирные всплески волны, общение с птицами, их негромкий говорок завораживали и создавали всегда особое настроение"*.

З характеристики В.Д. Треуса для атестації на завідувача відділом: *"В быту скромн, морально устойчив, дисциплинирован"*. Обіймаючи відповідальну посаду завідувача лабораторією, яка за обов'язками прирівнювалася до директора зоологічного парку "Асканія-Нова", він відрізнявся принциповістю, мав авторитет серед колег і користувався повагою (Ворон, Лобанов, 1975).

Помер В.Д. Треус від серцевого нападу 21 травня 1975 року під час наради в кабінеті директора інституту Ф.І. Крутипороха. Похований він на старому цвинтарі в смт Асканія-Нова. Його ввічливість та турбота залишилися в пам'яті вдячних колег, а наукові розробки будуть і надалі використовуватись зоологами та екологами в наукових дослідженнях і в практиці зоопарківської та заповідної справи.

Таким чином, аналіз наукового спадку В.Д. Треуса показує, що період його наукової активності охоплював майже 30 років – 1948–1975 рр., а коло наукових інтересів включало як питання орнітологічного та теріологічного напрямків, так і охорони природи, одомашнення і віддаленої гібридизації. Загалом він опублікував 2 монографії, близько 140 наукових і науково-популярних праць з зоології, генетики, біохімії, етології, мисливствознавства, вивчення адаптації, фенології аборигенних та інтродукованих видів тварин.

Життя В.Д. Треуса – це яскравий приклад чесного та сумлінного служіння науці, високої відповідальності за справу, енергійності та наполегливості.

Андриевский И. В., Треус В. Д. Влияние деятельности человека на авифауну района Аскания-Нова в последнем столетии (1862–1962 гг.). *Мат-лы III Всесоюзной орнитологической конференции*. Львов : Изд-во Львовского университета, 1962. С. 214–215.

Андриевский И. В., Треус В. Д. Разведение птиц в зоопарке "Аскания-Нова" как основа опытов по их акклиматизации. *Акклиматизация животных в СССР*. Алма-Ата, 1963а.

Андриевский И. В., Треус В. Д. Охотничье-промысловые и декоративные птицы зоопарка "Аскания-Нова". *Работы по акклиматизации и гибридизации диких копытных и птиц* : научные труды Украинского научно-исследовательского института животноводства степных районов УССР им. М.Ф. Иванова "Аскания-Нова" / ред. кол. Н. Т. Балашов (отв. ред.), Д. Г. Степанов Л. К., Гребень, С. П. Каплуновский, Г. М. Карасев, И. Д. Козлов, А. Е. Мокеев, Ф. Л. Познохири, П. Е. Савченко, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Киев : Госсельхозиздат УССР, 1963б. Т. XIII. С. 30–86.

Андриевский И. В., Треус В. Д. Опыт создания искусственного резервата водоплавающей дичи на юге Европейской части СССР. *Биологические основы реконструкции, рационального использования и охраны фауны южной зоны европейской части СССР* : мат-лы экологического совещания (краткое содержание докл.). Кишинев, 1965. С. 19–22.

- Андрієвський І. В., Лобанов Н. В., Треус В. Д. Некоторые черты поведения диких копытных и птиц Аскании-Нова. Сложные формы поведения. *Физиологические основы сложных форм поведения. Раздел III. Видовые, популяционные взаимоотношения и поведение*. Москва – Ленинград : Наука, 1965. С. 116–120.
- Андрієвський І. В., Кушнирук В. А., Страутман В. И., Треус В. Д., Чугунов Н. Д. Биохимические показатели родственных связей гусеобразных. *Орнитология*. 1967. Вып. 8.
- Банников А. Г., Лобанов Н. В., Треус В. Д. Лошадь Пржевальского и ее восстановление в СССР. *Бюллетень Московского об-ва испытателей природы*. Отдел биологический. 1964. Т. LXIX (6).
- Банников А. Г., Треус В. Д., Лобанов Н. В. Лошадь Пржевальского и туркменский кулан в Аскании-Нова. *Теоретические и прикладные аспекты охраны природы и охотоведения* : сб. научн. тр. 1976. Т. 84. С. 83–90.
- Борейко В. Е. Аскания-Нова : тяжкие версты истории 1826 – 1997. Изд. второе, доп. Киев : Киевский эколого-культурный центр, 2001. Серия "История охраны природы". Вып. 29. 180 с.
- Владимир Данилович Треус. Заповедный век: К 100-летию Астраханского государственного природного заповедника / [авт.-сост. Д.В. Бондарев, О.А. Маркова, С.А. Подоляко]. Воронеж, 2019. С. 72–73.
- Ворон Ф. П., Лобанов Н. В. Памяти Владимира Даниловича Треуса (1921–1975). *Вестник зоологии*. 1975. № 6. С. 85–86.
- Крутьпорох Ф. И., Треус В. Д., Крамаренко Д. А. Сокровища Аскании-Нова. Москва, 1972.
- Лобанов Н., Треус В. Аскания-Нова. *Охота и охотничье хозяйство*. 1959. № 12. С. 22–26.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Антилопы рода гну (*Connochaetes*) в природе и в Аскании-Нова. *Вестник зоологии*. 1970. № 6. С. 55–62.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Размножение гривистого барана (*Ammotragus lervia*) в зоопарке "Аскания-Нова". *Вестник зоологии*. 1971. № 3. С. 23–26.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. "Служба выживания" в Аскании-Нова. *Природа*. 1972. № 9. С. 88–93.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Сроки отелов у некоторых видов в условиях Аскания-Нова. *Фенология млекопитающих и птиц* : мат.-лы конф. (10–12 апреля 1974 года). 1974. С. 40–42.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Охрана и воспроизводство бантенга (*BIBOS JAVANICUS D'ALTON*). *Вестник зоологии*. 1975. № 1. С. 14–20.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Кулан в Аскании-Нова. *Научно-технический бюллетень Украинского ордена Трудового Красного Знамени научно-исследовательского института животноводства степных районов УССР им. М.Ф. Иванова "Аскания-Нова"*. Херсон, 1977. Часть II. С. 13–18.
- Лобанов Н. В., Треус В. Д. Эколого-морфологические особенности диких баранов (роды *Ammotragus*, *Ovis*) в Аскании-Нова. *Происхождение домашних овец, экология и поведение их родичей*. Москва : Наука, 1978. С. 30–35.
- Надежда Николаевна Скокова. Заповедный век: К 100-летию Астраханского государственного природного заповедника / [авт.-сост. Д.В. Бондарев, О.А. Маркова, С.А. Подоляко]. Воронеж, 2019. С. 71–72.
- Рябко В. М. Треус Владимир Данилович (21.09.1921 – 21.05.1975). *Аскания-Нова в решении научных проблем*. Изд-во 4-е, доп. Новая Каховка : ПИЕЛ, 2017. С. 132.
- Салганский А. А., Слесь И. С., Треус В. Д., Успенский Г. А. Зоопарк "Аскания-Нова" (Опыт акклиматизации диких копытных и страусов). Киев : Госиздат с.-х. лит.-ры, 1963. 305 с.
- Стеклёнев Е. П., Треус В. Д. Гибридизация куриных в зоопарке "Аскания-Нова". *Работы по акклиматизации и гибридизации диких копытных и птиц : научные труды УНИИЖ степных районов УССР им. М.Ф. Иванова "Аскания-Нова"* / ред. кол. Н. Т. Балашов (отв. ред.), Д. Г. Степанов, Л. К. Гребень, С. П. Каплуновский, Г. М. Карасев, И. Д. Козлов, А. Е. Мокеев, Ф. Л. Познохирин, П. Е. Савченко, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Киев : Госсельхозиздат УССР, 1963. Т. XIII. С. 107–119.
- Треус В. Д. Розведення коней Пржевальського та їх помісей в зоопарку "Асканія-Нова". *Праці науково-дослідного інституту тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова / Асканія-Нова* / кол. М. Т. Балашов (відп. ред.), Л. К. Гребень, С. П. Каплуновський, Г. М. Карасьов, І. Д. Козлов, О. Ю. Мокеев, Ф. Л. Познохирін, П. Ю. Савченко, Д. Г. Степанов, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Київ : Вид-во Української академії сільськогосподарських наук, 1961а. Т. IX. С. 86–100.
- Треус В. Д. Розведення плоскогрудих птахів (*Ratites*) в Асканії-Нова та їх біологічні особливості в зв'язку з процесом акліматизації. *Поліпшення племінних якостей сільськогосподарських тварин УНДІТ степових районів ім. М.Ф. Іванова : наук. праці / Асканія-Нова* / ред. кол. М. Т. Балашов (відп. ред.), Л. К. Гребень, С. П. Каплуновський, Г. М. Карасьов, І. Д. Козлов,

- О. Ю. Мокеєв, Ф. Л. Познохірін, П. Ю. Савченко, Д. Г. Степанов, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Київ : Видавництво Української академії сільськогосподарських наук, 1961б. Т. IX. С. 110–123.
- Треус В. Д. Птицы района Аскании-Нова и методы их привлечения : дис. канд. биол. наук / В. Д. Треус. Аскания-Нова, 1952. 226 с.
- Треус В. Д. Орнитофауна Аскании-Нова. *Тр. научно-исследовательского института биологии и биологического факультета им. А. М. Горького*. 1954. Т. 20. С. 79–103.
- Треус В. Д. Лагенария. Рассказ о чудесной кубышке. Для учащихся средней школы. Москва : Гос. учебно-педагогическое изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1959. 47 с.
- Треус В. Д. Разведение страусов эму в зоопарке Аскания-Нова. *Научные труды Украинского научно-исследовательского института животноводства степных районов УССР им. М.Ф. Иванова (Аскания-Нова)* / ред. Н. Т. Балашов (отв. ред.), Л. К. Гребень, Г. М. Карасев, С. П. Каплуновский, И. Д. Козлов, Н. А. Королев, А. Е. Мокеєв, Ф. Л. Познохирін, Д. Г. Степанов (зам. отв. ред.), П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Киев : Изд-во Украинской академии сельскохозяйственных наук, 1960. Т. VIII. С. 155–170.
- Треус В. Д. Восстановление лошади Пржевальского (*Equus przewalskii przewalskii* Pol.) в СССР. Состояние и перспективы. *Зоологический журнал*. Москва : Наука, 1964. Т. XLIII, вып. 5. С. 757–763.
- Треус В. Д. Аскания-Нова. *Охота и охотничье хозяйство*. 1966. № 8. С. 14–16.
- Треус В. Д. Акклиматизация и гибридизация животных в Аскании-Нова. 80-летний опыт культурного освоения диких животных и птиц. Киев : Урожай, 1968. 316 с.
- Треус В. Белые гуси в Аскании-Нова. *Охота и охотничье хозяйство*. 1969. № 4. С. 18–19.
- Треус В. Д. Воспроизводство и рациональное использование перспективного для неодомирствации вида – антилопы канна на юге Украины. *Тез. докл. к республ. семинару-совещанию работников заповедных учреждений по развитию заповедного дела в Украинской ССР*. Государственный заповедник "Аскания-Нова" : Каховская типография Херсонского облполиграфиздата, 1979. С. 12.
- Треус В. Д., Каплуновская К. Г. Путеводитель по ботаническому и зоологическому паркам Аскании-Нова. Симферополь : Крымиздат, 1952.
- Треус В. Д., Кравченко Д. Н. Опыт разведения антилопы канна и изучение её молочной продуктивности. *Мат-лы Второй всесоюзной конф. по физиологическим и биохимическим основам повышения продуктивности с.-х. животных*. Боровск, 1963.
- Треус В. Д., Кравченко Д. Н. Вопросы акклиматизации и одомашнивания антилопы канна в зоопарке "Аскания-Нова". *Корма и кормление с.-х. животных*. Киев : Урожай, 1967. Вып. 9.
- Треус В., Крамаренко Д. Зоопарк "Аскания-Нова" : фотоальбом. Киев : Госсельхозиздат, 1960.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Скот ватусси и его гибриды в Аскании-Нова. *Агробіологія*. 1962. № 6.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Велика рогата худоба ватуссі та її гібриди. *Вісник сільськогосподарської науки*. Київ : Урожай, 1964. № 6. С. 107–108.
- Треус В., Крамаренко Д. Заповідник "Асканія-Нова" : фотоальбом. Київ, 1968. 52 с.
- Треус В. Д., Лобанов М. В. Досвід акліматизації, гібридизації та одомашнення диких копитних і птахів в зоопарку "Асканія-Нова". *Сільськогосподарська наука – виробництво* / Ф. Ф. Крутипорох (відп. ред.), К. О. Бозриков, М. П. Волошин, Л. К. Гребень, В. К. Іванов, П. В. Клочан, І. Д. Козлов, І. Є. Мірошніченко, О. Ю. Мокеєв, Ф. Л. Познохірін, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Київ : Урожай, 1968. С. 69–84.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Акклиматизация зебр в Аскании-Нова. *Акклиматизация животных в СССР*: мат-лы конф. по акклиматизации животных СССР (10–15 мая 1963 г., г. Фрунзе). Алма-Ата : Из-во Академии наук Казахской ССР, 1963а. С. 189–190.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Разведение диких копытных в заповеднике Аскания-Нова как основа опытов по их акклиматизации. *Акклиматизация животных в СССР* : мат-лы конференции по акклиматизации животных СССР (10–15 мая 1963 г., г. Фрунзе). Алма-Ата : Из-во Академии наук Казахской ССР, 1963б. С. 191–192.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Акклиматизация и одомашнивание антилопы канна в зоопарке "Аскания-Нова". *Сельскохозяйственная биология*. 1967. Т. II, № 4. С. 598–610.
- Треус В., Лобанов Н. Очаги акклиматизации оленей. *Охота и охотничье хозяйство*. 1968. № 4.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Разведение зебр в Аскании-Нова. *Вестник зоологии*. Киев : Наукова думка, 1970а. № 4. С. 30–37.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Размножение винторогого козла (*Capra falconeri*) в зоопарке "Аскания-Нова". *Зоологический журнал*. Москва : Наука, 1970б. Т. XLIX, вып. 7. С. 1098–1100.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Воспроизводство редких и исчезающих видов копытных в зоопарке "Аскания-Нова". *Научные труды УНИИЖ степных районов имени М.Ф. Иванова "Аскания-*

- Нова" / ред. кол. Ф. И. Крутыпорох (отв. ред.), Л. К. Гребень, В. К. Иванов, В. А. Курган, И. Д. Козлов, И. Д. Коврижных, А. Е. Мокеев, К. И. Степико, П. А. Стопкевич (отв. секретарь В. Д. Треус). 1972а. Т. XV. С. 212–219.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Поведение некоторых диких копытных и птиц в процессе приручения и одомашнивания. *Первое всесоюзное совещание по экологическим и эволюционным аспектам поведения животных* : реф. докл. Москва : Наука, 1972б. С. 194–195.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Акклиматизация некоторых CERVIDAE в Аскании-Нова. *Первый международный териологический конгресс* : рефераты докладов (Москва, 6–12 июня 1974 г.). Москва, 1974а. Т. II. М–Я. С. 271–272.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Акклиматизация некоторых EQUIDAE в Аскании-Нова. *Первый международный териологический конгресс* : рефераты докладов (Москва, 6–12 июня 1974 г.). Москва, 1974б. Т. II. М–Я. С. 272–273.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Кулан (EQUUS HEMIIONUS PALL., 1775) и его воспроизводство. Составление и перспективы. *Вестник зоологии*. 1974в. № 3. С. 30–37.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Разведение редких и исчезающих копытных фауны СССР в Аскании-Нова. Редкие виды млекопитающих фауны СССР и их охрана : сб. мат-лов. (г. Москва, 1973). Москва : Наука, 1974д. С. 151–152.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Воспроизводство диких копытных в Аскании-Нова. *Копытные фауны СССР. Экология, морфология, использование и охрана*. Москва : Наука, 1975а. С. 253–254.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Разведение редких и исчезающих видов копытных в Аскании-Нова. *Труды Второго всесоюзного совещания по млекопитающим*. Москва : Изд-во Московского университета, 1975б. С. 314–317.
- Треус В. Д.,** Лобанов Н. В. Акклиматизация мозолоногих (TYLOPODA) в Аскании-Нова. Составление и перспективы. *Вестник зоологии*. Киев, 1976а. № 1.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Разведение редких и исчезающих копытных фауны СССР в Аскании-Нова. *Редкие млекопитающие фауны СССР*. Москва : Наука, 1976б. С. 103–112.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В., Андриевский И. В. Аскания-Нова. *Природа*. 1961. № 3. С. 42–49.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В. Слесь И. С. Зебры в Аскании-Нова. *Природа*. 1963. № 9. С. 73–78.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В., Треус М. Ю. Попытки по выведению дойных антилоп канна (*Taurotragus orix* Pall.). *Генетика и селекция на Украине* : мат-лы II съезда генетиков и селекционеров Украины (Киев, май 1971 г.). Киев : Наукова думка, 1971. Ч. 2. С. 54–55.
- Треус В. Д., Лобанов Н. В., Треус М. Ю. Опыт одомашнивания TAUROTRAGUS ORIX PALL. в Аскании-Нова. *Первый международный териологический конгресс* : реф. докл. (Москва, 6–12 июня 1974 г.). Москва, 1974. Т. II. М–Я. С. 273–274.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Досліди по гібридизації мускусної качки з свійськими качками. *Доповіді Української академії сільськогосподарських наук*. 1959. № 5. С. 38–41.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Гібридизація зайця-русака з свійським кролем. *Поліпшення племінних якостей сільськогосподарських тварин : наукові праці УНДІТ степових районів ім. М.Ф. Іванова / Асканія-Нова/*. Київ : Вид-во Української академії сільськогосподарських наук, 1961. Т. IX. С. 106–109.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Попытки по скрещиванию крупного рогатого скота с антилопой канна. *Журнал общей биологии*. Москва : Академия наук СССР, 1958. Т. XIX, № 6.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Попытки отдаленной гибридизации животных в зоопарке Аскания-Нова. *Труды объединенной научной сессии*: мат-лы конф. Кишинев: Штиинца. Молдавский филиал АН СССР, 1960а. Т. II. Отделение биологических наук АН СССР. Отделение земледелия ВАСХНИЛ. Молдавский филиал АН СССР. С. 309–313.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Попытки по скрещиванию крупного рогатого скота с антилопой канна. *Научные труды УНИИЖ степных районов УССР им. М.Ф. Иванова (Аскания-Нова)*. Киев : Изд-во Украинской академии сельскохозяйственных наук, 1960б. Т. VIII. С. 73–83.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. Гибриды бизона с яком. *Доклады АН УССР*. Киев, 1961а. № 5.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П. О так называемых "лепоридах". *Зоологический журнал*. Москва : АН СССР, 1961б. Т. X, № 6. С. 945–949.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П., Лобанов М. В. Досвід акліматизації, гібридизації та одомашнення диких копитних і птиці в зоопарку "Асканія-Нова". *Сільськогосподарська наука – виробництво*. Київ : Урожай, 1968. С. 69–84.
- Треус В. Д., Стекленьов Є. П., Лобанов М. В. Що обмежує можливості використання гетерозису гібридів у тваринництві. *Питання генетики, селекції і гетерозису тварин* : мат-ли другої республ. конф. Київ : Наукова думка, 1971. С. 31–36.

- Треус В. Д., Стеклёнев Е. П., Лобанов Н. В. Гибридизация быковых (Tribus Bovini Simpson, 1945) в "Аскании-Нова". *Отдаленная гибридизация растений и животных* : тр. ВАСХНИЛ. Москва : Колос, 1970. С. 349–360.
- Треус В. Д., Стеклёнев Е. П., Волков С. А., Андриевский И. В. Гибридизация мускусных уток с домашними и характеристика некоторых особенностей гибридов. *Работы по акклиматизации и гибридизации диких копытных и птиц Украинского научно-исследовательского института животноводства степных районов УССР им. М.Ф. Иванова "Аскания-Нова"* : научные труды / ред. кол. Н. Т. Балашов (отв. ред.), Д. Г. Степанов, Л. К. Гребень, С. П. Каплуновский, Г. М. Карасев, И. Д. Козлов, А. Е. Мокеев, Ф. Л. Познохири́н, П. А. Стопкевич, В. Д. Треус. Киев : Госсельхозиздат УССР, 1963. Т. XIII. С. 97–106.
- Треус В. Д., Успенский Г. А. Опыт привлечения полезных птиц в Аскании-Нова. *Труды научно-исследовательского института биологии и биологического факультета Харьковского государственного университета им. А.М. Горького*. 1954. Т. XX.
- Треус В. Д., Успенский Г. А. Опыт по переселению мухоловки-пеструшки в парк "Аскания-Нова". *Пути и методы использования птиц в борьбе с вредными насекомыми*. Москва : Сельхозгиз, 1956. С. 139–143.
- Треус В. Д., Успенский Г. А., Лобанов Н. В. Создание очагов интродукции оленей в лесостепных и степных районах Украины и Молдавии. *Биологические основы реконструкции, рационального использования и охраны фауны южной зоны европейской части СССР* : мат-лы экологического совещания (краткое содержание докладов). Кишинев, 1965. С. 127–131.
- Успенский Г. А., Треус В. Д. Разработка способов привлечения и переселения полезных птиц. *Тр. УНИИЖ степных районов имени М.Ф. Иванова "Аскания-Нова"* / ред. кол. Н. Т. Балашов (отв. ред.), Ю. Ф. Бондарев, Л. К. Гребень, С. П. Каплуновский, Г. М. Карасев, Н. А. Королев, А. Е. Мокеев, И. Л. Перегон, Ф. Л. Познохири́н, П. А. Стопкевич. Киев : Государственное издательство сельскохозяйственной литературы УССР, 1959. Т. VII. С. 131–164.
- Treus V. D. Preservation of the Przewalskii horse (*Equus przewalskii przewalskii* Pol.) in the USSR. *International Zoo Yearbook*. 1962. N 4. P. 66–69.
- Treus V. D. Methods of rearing and economic of eland in the Askania-Nova Zoological park. *Symposium on Comparative Nutrition of wild animals* (11 November 1966). London : The Zoological Society of London, 1966.

Рекомендує до друку
Корінець Н.О.